

מתן

על האמת

התכנית השש-שנתית המקוונת
ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

איוב כ"ט-ל"א

"ויוסף איוב שאת משלו ויאמה..."

הקדמה

פרק כח מסתיים באמירה "וַיֵּאמֶר, לְאָדָם הֵן יִרְאֶת ה', הִיא חֲכָמָה וְסוּר מִקֶּרַע בִּינָה." (כח, כח). מכאן מובן כי מתוך המכלול הגדול של החכמה הבלתי מושגת, בחר הא-ל להנחות את האדם בחכמה ממוקדת, שהיא יראת הא-ל, ובכך חסם בפני האדם את היכולת לחקור מעבר לכך. הבנה זו אינה מונעת מאיוב לערוך חשבון עם הא-ל, וביחידה זו הוא מעלה שוב את טענותיו בדבר העונש שניתן לו על לא עוול בכפו. אם עד כה איוב הציג את תומתו, צדקתו ויושרו, ביחידה זו איוב מפרט את המישורים השונים שבהם צדקתו באה לידי ביטוי.

היחידה מורכבת משלושה חלקים מרכזיים: בחלק הראשון איוב מתאר את גדולתו בעבר (פרק כט, א-כה), בחלק השני איוב מבכה את מצבו מאז שרשרת האסונות שניחתה עליו (פרק ל, א-לא). בסיום החלק השני איוב מתאר כיצד הוא מאבד את התקווה לטוב מתוך הבדידות הקשה שהוא שרוי בה. בחלק השלישי איוב מצהיר על ניקיון כפיו ונשבע על תומתו. בסיום היחידה, איוב מתפרץ בזעקה כלפי הא-ל (פרק לא, א-מ).

חלק א: איוב בימי גדולתו (פרק כט, א-כה)

משאלתו של איוב לחזור לימי גדולתו (כט, א-ו)

- הכבוד שרחשה החברה לאיוב (כט, ז-יא)
- צדקתו וחסדו של איוב (כט, יב-יז)
- ביטחונו של איוב בהמשך הצלחתו (כט, יח-כ)
- הזדקקותה של החברה למנהיגותו של איוב (כט, כא-כה)

חלק ב: יסורי איוב (פרק ל, א-לא)

איוב בביזיונו החברתי (ל, א-טו)

- ייסורי איוב הרוחניים והגופניים (ל, טז-כד)
- איבוד התקווה של איוב לטוב ובדידותו הקשה (ל, כה-לא)

חלק ג: שבועות איוב על תומתו (פרק לא, א-מ)

פתיחה (לא, א-ד)

- שבועת איוב על תומתו (לא, ה-כח)
- ביקורת סמויה בשבועות כלפי הרעים (לא, כט-לד)
- זעקת איוב (לא, לה-לז)
- האדמה כעדה לצדקתו של איוב (לא, לח-מ)

ניהול: ד"ר נאוה כהן • ריכוז: אילנה חדד

דפי הלימוד מבוססים על חוברת ללימוד ספר איוב בהוצאת אולפנת עופרה (2000).
כתיבה: חיה מיכאלי, ד"ר נאוה כהן, איריס הישראלי. יעוץ אקדמי: ד"ר ישראל רוזנסון

© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים • טל': 02-5944555

מתן ומתן

מכון תורני לנשים ע"ש שרה בת יצחק יעקב רעננערט
The Sadie Rennert Women's Institute for Torah Studies

חלק א: איוב בימי גְדוּלָתוֹ (פרק כט, א-כה)

איוב מביע געגועים למצבו קודם לעונש. תפיסתו את הימים האלו מצביעה על אמונה כי הא-ל משגיח עליו באופן ישיר ומוחשי "וַיִּסְפָּף אִיּוֹב שְׂאֵת מְנֻשְׁלוֹ וַיֹּאמֶר מִי יִתְּנֵנִי כִּבְרִחֵי קֶדֶם כִּימֵי אֶ-לוֹהַּ יִשְׁמְרֵנִי. בְּהִלּוֹ גֵּרוֹ עָלַי רֵאשִׁי לְאוֹרֹ, אֶלֶף חֲשֵׁה. כַּאֲשֶׁר הָיִיתִי בְיָמַי חָרָפִי בְּסוּד אֶ-לוֹהַּ, עָלַי אֶהְלִי. בְּעוֹד שְׁ-דַי, עֲמַדִּי סְבִיבוֹתַי נְעָרִי" (כט, א-ה). דומה כי מלבד הגעגועים למצבו החומרי הטוב, איוב מתגעגע להיותו מושגח - נתון להשגחה ישירה, או לפחות מבין את השגחתו של הא-ל.

1. בפסוקים כט, ז-יא איוב מדגיש את מעמדו החברתי בעבר, ואת חסדו וצדקתו כלפי הנדכאים והחלכאים. איוב מבליט את מעמדו החברתי באמצעות הזדקקותה של החברה למנהיגותו. מתברר כאן שאיוב לא היה צדיק בודד נעדר זיקות חברתיות. ההפך, איוב תופס מקום מרכזי בסדר החברתי הקיים. מהם המאפיינים הבולטים בהתנהגותו של איוב? האם התיאורים חיוביים לגמרי או יש בהם גם היבטים שליליים?

חלק ב: יסורי איוב (ל, א-לא)

2. פסוקים א-טו פותחים במילה 'ועתה' המנגידה בין המצב בעבר ובין המצב בהווה. איוב מתאר בביטויים קיצוניים את הירידה במעמדו החברתי. עמדו על התנפצות הסדר החברתי המתואר בפסוקים ועל הביזוי שאיוב חווה.

3. גם פסוק טז פותח במילה 'ועתה'. בשונה מהפסוקים הקודמים שהדגישו את ערעור הסדר החיצוני החברתי, כאן מתואר ערעור הסדר הפנימי הנפשי. האם יש בדברים כאן חידוש לעומת התיאורים הקודמים בספר?

4. בפסוקים אלה מובע גודל ייאושו של איוב בביטויים הלקוחים מעולמו של האבל. תאור אבדן התקווה בא על רקע מעשיו הטובים והלא מתוגמלים "אם לא בכיתי לקִשָּׁה יום עֲגָמָה נְפָשִׁי לְאֶבְיוֹן." (ל, כה). בחנו את השימוש שעושה איוב במוטיב האור והחושך.

חלק ג: שבועת איוב על תומתו (לא, א-ט)

5. בפסוקים א-ד איוב מצהיר על תומתו המוחלטת ועל הקפדתו גם בעניינים הנתפסים כמידת חסידות. על רקע זה בולטת חוסר ההתאמה בין צדקתו לבין הגמול שהוא 'זוכה' בו. עיינו בפסוק לא, ד והשוו אותו לנאמר באיוב יג, כז; יד, טז. האם מטרתו של פסוק ד היא לאמת את תומתו של איוב או לבקר את דרך הנהגתו של הא-ל? מהי טענתו של איוב ביחס לא-ל?

6. בפסוקים ה-כח מופיעה סדרה של אחת עשרה שבועות שבהן איוב מצהיר בלשון מרוממת ורבת עצמה על תומתו. השבועות פותחות במילת התנאי 'אם' ולאחר כל משפט תנאי איוב מעמיד אחת או יותר משלוש האפשרויות הבאות: 1. תיאור ה'עונש' שהוא מוכן לקבל על עצמו אם הוא לא עמד בתנאי. 2. נכונות לעמוד בפני בדיקה א-לוהית (לא, ו, יד). 3. תיאור הסיבות להימנעות איוב מהחטא הכלול בתנאי. עיינו בפסוקים ובדקו האם יש התאמה מלאה בין מספר התנאים למספר התוצאות? עיינו בפסוקים לא, ח, י, כב ועמדו על המידה כנגד מידה שאיוב מקבל על עצמו בשבועות אלה.

7. עיינו בפסוקים לא, יא-יב, טו, יח, כג, כה, בכל אחד מהפסוקים הללו מופיעות הסיבות להימנעות איוב מהחטא הכלול בתנאי. מה ניתן ללמוד מהן על ערכיו הדתיים והמוסריים של איוב?

8. בפסוקים כט-לד איוב מציג את צדקתו הנבחנת בהקשר של יחסו לזולת. בפסוק כט הוא נשבע שקיים את מוסר החכם

בספר משלי "בְּנִפְלֵ אֹיִבְךָ אֶל תְּשׁוּמָח, וּבְכַנְשָׁלוֹ, אֶל יָגֵל לְבָבְךָ" (משלי כד, יז), ואומר "אִם אֶשְׁמַח בְּפִיד מְשֻׁנְאֵי וְהִתְעַרְבְּתִי כִּי מְצָאוּ רָע" (לא, כט). הפסקה עשירה במשפטי תנאי הפותחים ב'אם', ובחלקם מוצגת גם התוצאה. עמדו על השבועות השונות ועל התוצאות שאיוב מוכן לשאת בגינם. שימו לב לפערים בין עוצמת ה'חטא' המופיע בשבועה לבין הקללה שאיוב גוזר על עצמו. על מה לדעתכם הם מעידים?

החבה: 3' אדר, הצרכים האינטימיים של התנ"ך, 1953

עומק צדקתו של איוב מתגלה במיוחד בנאומו האחרון (פרקים כט-לא). בנאום אוטוביוגרפי זה בא איוב להראות שהצדק היה הווה ויהיה יסוד חייו, ש"בצדקתי החזקתי ולא ארפה". בפרק כט הוא מתאר את תקופת עברו בה השתלבו צדקתו והצלחתו, וכבר אז היתה צדקתו עמוקה כי הלך לפני משורת הדין ועזר לכל סובל בהתאם לרוח החוק התנ"כי: "כי אמלט עני משוע ויתום ולא עזר לו. ברכת אובד עלי תבא ולב אלמנה ארנן. צדק לבשתי וילבשני, כמעיל וצניף משפטי. עינים הייתי לעור ורגלים לפסח אני. אב אנכי לאביונים ורב לא ידעתי אחקרהו, ואשברה מלתעות עול ומשניו אשליך טרף" (כט, יב-יז). בפרק ל מתאר איוב את היפוך גורלו אשר שמו את לתנים ו"רע לבנות יענה" (ל, כט); אם קדם עזר לעשוקי החברה הנה עתה הוא אחד מהם ואפילו מעונה מהם. בפרק לא הוא שב מתוך עינוייו להיאחז במוחלטות של הערך המוסרי, והוא מונה במפורט את דרכי האדם המוסרי שהגן דרכיו שלו: דובר מישרים, נאמן לאשתו ולבני ביתו, שופט דין עבד ואביון מתוך ההכרה בשוויון כל האדם לפני א-להים, עוזר לכל חלש, נאמן לא-להים, מכניס אורחים, אינו שמח בנפול אויבו, אינו גאה בכוחו ובעשרו ואינו בוטח בהם, מודה על חטאיו ביושר ובכנות. איוב עומד כאן על המוסר כמונע לא על ידי הרצון להצלחה אלא על ידי ההתכוונות הפנימית של אהבת האדם. התכוונותו זו וכנותו עם עצמו הן שעשוהו מה שהוא - לפחות איש ישר וסר מרע. כזה היה וכזה נשאר. וכך דבריו האחרונים בטרם "תמו" (לא 40) הנם הכרזה על הערך המוחלט של הצדק ועל אהבת הבריות כיסוד להתנהגות האדם. מבחינה זו ברור לחלוטין שהניסוי עבר בהצלחה והוכיח נאמנה שעשיית הצדק של איוב הנה יותר ממצות אנשים מלומדה או מפוליטיקה של הצלחה. מוסריותו מתבססת על שוויון בני האדם והיא שואפת לעשות את הטוב תמיד ובכל מחיה. ההבדל בין צדקותו בפרק א לצדקותו בפרק לא היא בכך שהשניה נובעת כבר מהכרה ברורה בערך הצדק; אשר נעשה תחילה כדבר המובן מאליו מתברר מעתה כמהותי להוויית האדם. התחזקות זו של הצדק באה מתוך הניסיון של הסבל האישי ומתוך ההסתכלות בגורל בני האדם.

"ויסרף איוב שאת משלו ויאמר..."

יחידה י - פרק לא

פתיחה

איוב, פרק לא

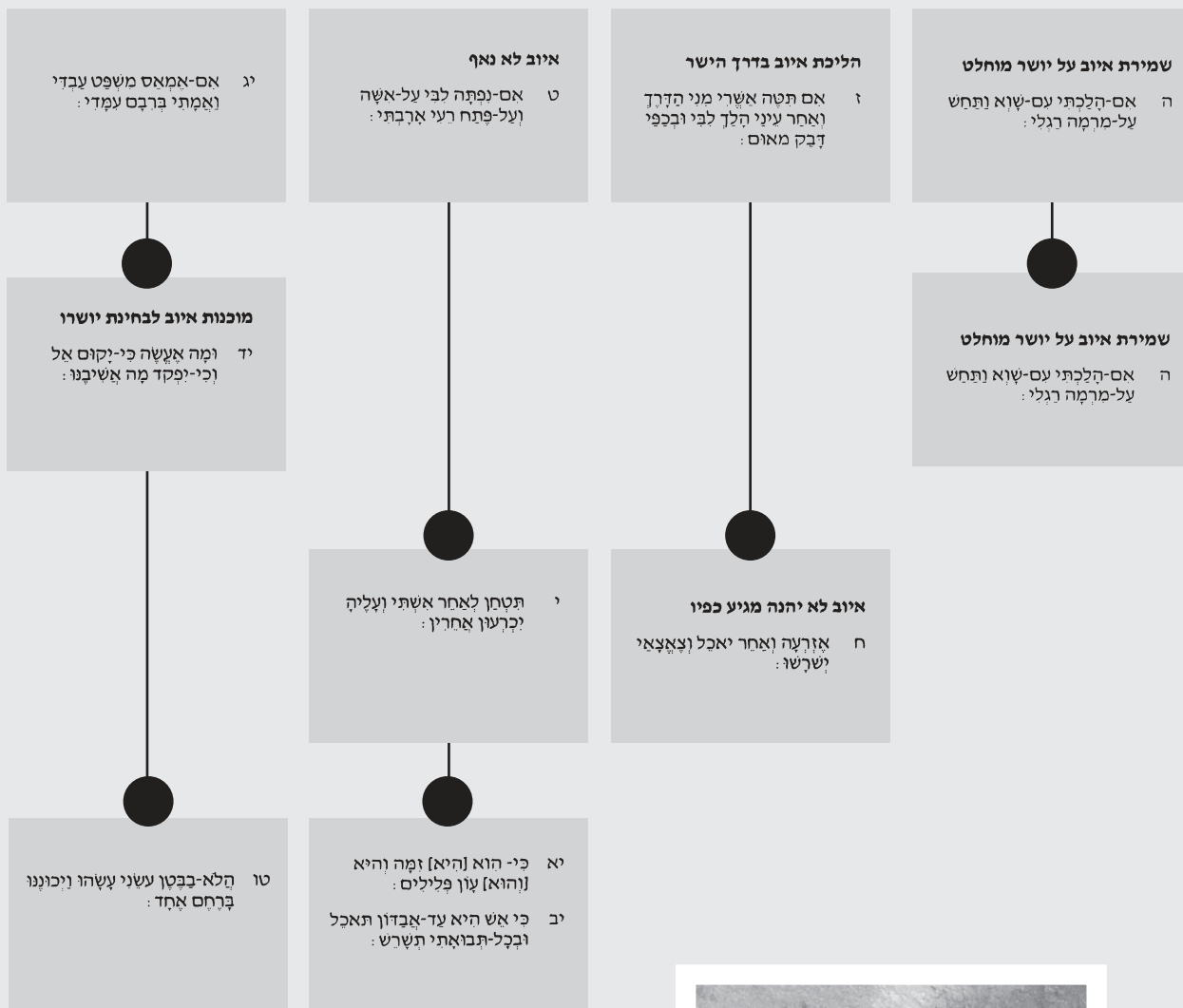
- א ברית קרתית לעיני ומה אתבונן על-בתולה :
- ב ומה חלק אלוה ממעל ונחלת שדי ממרמים :
- ג הלא-אידי לעול ונכר לפעלי און :
- ד הלא-הוא יראה דרכי וכל-צעדי יספור :

תנאי

הזמנה לבדיקת התנאי

תוצאה

הסיבה להמנעתו מהחטא

תנאי

הזמנה לבדיקת התנאי

תוצאה

הסיבה להמנעתו מהחטא

טז אם-אמנע מחפץ דלים ועיני אלמנה אכלה:
 יז ואכל פתי לבדי ולא-אכל ותום ממנה:

יט אם-אראה אובד מבלי לבוש ואין כסות לאביון:
 כ אם-לא ברכוני הלצו [הלציון] ומגז כבשי יתחמם:
 כא אם-הניפתי על-יתום ידי כי-אראה בשער עזרתי:

כד אם-שמתי זהב כסלי ולכתם אמרתי מבטחי:
 כה אם-אשמח כי-רב חילי וכי-כביר מצאה ידי:
 כו אם-אראה אור כי יהל וירח יקר הלך:
 כז ניפת בסתר לבי נתשק ידי לפי:

כט אם-אשמח בפיד משנאי והתעררתי כי-מצאו רע:
 ל ולא-נתתי לחטא חכי לשאל באלה נפשו:
 לא אם-לא אמרו מתי אהלי מי-יתן מבשרו לא נשבע:
 לב בחוץ לא-ילין גר דלתי לארח אפתח:
 לג אם-כסיתי כאדם פשעי

כב כתפי משכמה תפול ואזרעי מקנה תשבר:

כח גם-הוא עון פלילי כי-כחשתי לאל ממעל:

כג כי פחד אלי איד אל ומשאתו לא אוכל:

יח כי מנעורי גדלני קאב ומבטון אמני אנחנה:

לד כי אפרוץ המון רבה ובזז-משפחות יחתיני נאדם לא-אצא פתח:

זעקת איוב

זעקת איוב להוצאת פסק דין כתוב בעזו

לה מי יתן-לי שמע לי הן- תגוי שדי יענני ונספר כתב איש ריבי:

לו אם-לא על-שכמי אשאנו אענדנו עטרוזת לי:

לו מספר צעדי אנידנו כמו-נגיד אקררנו:

לח אם-עלי אדמתי תזעק ויחד
תלמיה יבקיון:

לט אם-כחה אכלתי בלי-קסף
ונפש בעליה הפחתי:

תנאי

הזמנה
לבדיקת
התנאי

מ תחת חטה יצא חוח
ותחת-שערה באשה
תמו דברי איוב:

תוצאה